

ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASINDA BİREYSEL BAŞVURULARDA DÜŞME KARARLARI

Strike-Out Decisions in Individual Applications Before the Turkish Constitutional Court

Doç. Dr. Taylan BARIN*

ÖZET

Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası'nda yer alan kararlar incelendiğinde bireysel başvuru yolunun uygulanmaya başladığı günden 2024 yılının Ekim ayına kadar geçen sürede 431 başvuruda düşme kararı verildiği görülmektedir. Bunların yarısından fazlasının gerekçesi Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendinde düzenlenen başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin kalmamasıdır. Anayasa'nın 142. maddesinin birinci fıkrasına göre "Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usûlleri kanunla düzenlenir." Anayasa'nın amir hükmü gereğince Anayasa Mahkemesinin yargılama usûlü 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun*'la düzenlenmiştir. Ancak Kanun'da – Anayasa m. 142'ye aykırı olarak – Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile de AYM'nin yargılama usulüne dair düzenlemeler yapılabileceği hüküm altına alınmıştır. Bireysel başvuruda *başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi* nedeniyle düşme kararı verilebilmesi de Kanun'da yer almayan fakat İçtüzük'le getirilmiş bir düşme sebebidir. Bu çalışmada öncelikle

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı, taylan.barin@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8227-642X

yargılama usulünden ne anlaşılması gerektiği ile İçtüzük'ün işlevi tartışılacak, ardından İçtüzük'le usul kuralı ihdas edilmesi tenkit edilecektir. Sonrasında AYM'nin verdiği 431 adet düşme kararı tasnif edilecek ve bunlardan 269'unu oluşturan *başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi* nedeniyle düşme kararı verilmesinin uygulaması tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi karar türleri, bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, düşme kararları, bireysel başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

ABSTRACT

An examination of the decisions included in the Constitutional Court's database reveals that, from the introduction of the individual application mechanism until October 2024, strike-out decisions were rendered in 431 applications. More than half of these decisions were based on the reasoning that there was no longer a valid justification for the continuation of the examination, as stipulated under Article 80 § 1 (ç) of the Internal Regulations of the Constitutional Court. According to the Article 142 § 1 of the Constitution, "*The formation, duties and powers, functioning and trial procedures of the courts shall be regulated by law.*" Pursuant to the imperative provision of the Constitution, the rules of procedure of the Turkish Constitutional Court (TCC) is regulated in Law no. 6216 dated 30 March 2011, concerning the *Code on the Establishment and the Rules of Procedure of the Constitutional Court*. However, the Law also provides – contrary to Article 142 of the Constitution – that the Constitutional Court's Internal Regulations may also contain provisions governing its procedural rules.

The Internal Regulations of the Constitutional Court introduce a ground for striking out an application that is not stipulated in the Law, namely, *the absence of a valid justification to continue the examination of the application*. This study will first discuss the concept of procedural rules and the function of the Internal Regulations, followed by a critique of introducing procedural rules through the Internal Regulations. Subsequently, 431 strike-out decisions rendered by the TCC will be classified, and the practice of striking out 269 applications on the ground of *the absence of a valid justification to continue with their examination* will be analysed.

Keywords: Constitutional Court decision types, individual application, internal regulations of the Constitutional Court, strike-out decisions, lack of justification to continue the examination of the individual application.

GİRİŞ

“Düşme” veya “davanın düşmesi” Türk hukukunda hukuk yargılamasında veya idari yargılamada yer almayan, yalnızca ceza yargılamasında uygulanan hüküm türlerinden biridir. Davanın düşmesi 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK) duruşmanın sona ermesi ve hükmü düzenleyen 223. maddesinin (8) numaralı fıkrasının ilk cümlesinde şöyle düzenlenmiştir: “*Türk Ceza Kanununda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, davanın düşmesine karar verilir.*” 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda öngörülen başlıca sebepler sanığın ölümü (madde 64), genel af (madde 65), dava zamanaşımının süresinin geçmesi (madde 66), soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlarda şikayetten vazgeçmedir (madde 73). Bunlar haricinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda davanın düşmesi usulü ve kavramı benimsenmemiştir.

Davanın düşmesi insan hakları yargısında da kullanılan bir kavramdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 37. maddesinde “kayıttan düşürme” (*Striking out applications/Radiation*) kullanılmaktadır¹. Bu bağlamda AİHS, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün esinlendiği metindir². AİHS’e göre aşağıdaki durumlarda kayıttan düşürmeye karar verilebilmektedir:

“a) başvuru sahibi davasını takip etme niyetinde değilse, veya

b) ihtilaf çözümlenmişse, veya

c) Mahkeme’nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse.”

Bu bentlerden herhangi birinin gerçekleşmesi hâlinde dahi

1 Salihpaşaoğlu, Y. (2021). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, Ankara: Adalet Yay., s. 222 vd.

2 Doğru, O. (2013). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, İstanbul: Legal Yay., s. 96.

aynı fıkranın devamında belirtildiği üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) “Sözleşme ve protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde” başvuruyu incelemeye devam edebilecektir³. Başvurunun düşmesine karar verilmesi hâlinde dahi anılan maddenin 2. fıkrasına göre AİHM başvurunun yeniden kayda alınmasına karar verme yetkisini haizdir.

Türk Anayasa Mahkemesi (AYM) bireysel başvurunun uygulanmaya başlayacağı 23 Eylül 2012 tarihinden kısa bir süre önce Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nü (İçtüzük) değiştirmiştir. 12 Temmuz 2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İçtüzük’ün AİHS’te belirtilen düşme sebeplerine benzer düşme sebeplerini içerir “Düşme Kararı” başlıklı 80. maddesi şu şekildedir:

“Düşme kararı

MADDE 80- (1) Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir:

- a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi.
- b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.
- c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.
- ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

(2) Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir.”

AYM bireysel başvuru yolunun uygulanmaya başladığı

3 Bu konuda bkz. Doğan, Z. P. (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 243 vd.

günden bugüne on binlerce düşme kararı vermiştir. İstatistiklerden bu rakamı net olarak çıkarmak mümkün olmamakla birlikte AYM'nin bu çalışmada tahlil edeceğimiz *Keser Altıntaş* kararında bu sayı dolaylı olarak şöyle ifade edilmektedir: “Anayasa Mahkemesine yapılan başvurular incelendiğinde 1/12/2022 tarihi itibarıyla derdest 130.000 başvurunun 80.000'inin makul sürede yargılama hakkının ihlali iddiasına ilişkin olduğu görülmüştür.”⁴ 30/6/2024 tarihli AYM bireysel başvuru istatistiği incelendiğinde toplam 972 adet makul sürede yargılanma hakkına ilişkin bireysel başvuru bulunduğu görülmektedir⁵. Makul sürede yargılanma hakkına dair başvuruların 80.000'den 1.000'e inmesinde verilen kararların ağırlığını düşme kararlarının oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

AYM Kararlar Bilgi Bankası incelendiğinde 2024 yılı Ekim ayı itibarıyla 13.777 adet kararın yer aldığı; bunlardan 431'inin düşme kararı olduğu görülmüştür. Bunların yarıdan fazlasının (269 adet) gerekçesi Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendinde düzenlenen başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin kalmadığıdır. Her ne kadar AYM ağırlıklı olarak bu gerekçeyle düşme kararı veriyor olsa da mezkûr düşme gerekçesi 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yer almamaktadır. Bu çalışmada AYM'nin yargılama usulüne değinilecek, kanuni temeli olmayan bir düşme gerekçesinin İçtüzük'le getirilip getirilemeyeceği tartışılacak ve bireysel başvurunun düşmesi kararlarının uygulamadaki görünümü tahlil edilecektir.

I. ANAYASA MAHKEMESİNİN YARGILAMA USULÜ

1982 Anayasası'nın öne çıkan ve en fazla eleştirilen yönlerinden biri; çok fazla değişikliğe uğramış olması, bu değişiklikler neticesinde ise kavramsal bütünlüğün kaybolduğudur. Üstelik değişikliklerde gerekli özen ve hassasiyetin gösteril-

4 *Keser Altıntaş* [GK], B. No: 2023/18536, 25/7/2023, § 66.

5 T. C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı (2024). “Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 - 30/6/2024)”, https://www.anayasa.gov.tr/media/9362/bb_2024_2.pdf (Erişim Tarihi: 1/11/2024)

mediği, bu nedenle birbiriyle çelişen hükümlerin Anayasa'da yer aldığı sıklıkla dile getirilmektedir.

Makalemize konu olan başlık ise Anayasa koyucunun azami titizlikle düzenlediği bir alana ilişkindir. Aşağıdaki başlıkta tahlil edileceği üzere kavramlar 1961 Anayasası'ndan bu yana titizlikle seçilmiş ve makaleye konu düzenleme haricinde kanun koyucu tarafından da uygulanagelmiştir.

A. BİREYSEL BAŞVURU ÖNCESİ ANAYASA VE KANUNLARDAKİ DÜZENLEMELER

Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası ile Türk hukukuna kazandırılmıştır. AYM'nin yargılama usulüne dair düzenlemeler de ilk kez o dönem kanunda yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesinin Yargılama ve Çalışma Usulünü düzenleyen 148. maddesine göre "*Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usûlleri kanunla; Mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.*"

22/4/1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'un "*İçtüzük*" başlıklı 41. maddesinde düzenlenmiştir:

"İçtüzük

MADDE 41 — Anayasa Mahkemesinin çalışma tarzı ile üyeler arasındaki işbölümü, mahkemenin yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Bu İçtüzük Resmî Gazetede yayınlanır."

1961 Anayasası'nın bütünüyle uyumlu olan bu madde ile yargılama usulünün Kanun'la düzenleneceği hüküm altına alınmış, İçtüzük'e ise Mahkemenin iç işleyişine dair sınırlı bir alan bırakılmıştır⁶. 44 sayılı Kanun'la da Anayasa'ya uygun bir düzenleme benimsenmiştir.

1982 Anayasası'nın özgün hâlinin 149. maddesinin üçüncü

6 1961 Anayasası'nın tekrarı niteliğinde olan bu madde İçtüzükle düzenlenecek olan alanda değişiklik öngörmemiştir.

fıkrası 1961 Anayasası ile hemen hemen aynıdır⁷. Konunun düzenlendiği 10/11/1983 tarihli ve 2949 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun*'un 44. maddesi de tıpkı 1961 dönemindeki 44 sayılı Kanun gibi Anayasa'nın tekrarından ibarettir⁸.

B. BİREYSEL BAŞVURUNUN KABULÜ SONRASI ANAYASA VE 6126 SAYILI KANUN'DAKİ DÜZENLEME

2010 anayasa değişikliği ile getirilen bireysel başvuru müessesesi, 149. maddenin değiştirilmesini de zorunlu kılmış ve madde bugünkü hâlini almıştır. AYM'nin yargılama usulü rejimine ve İçtüzük'ün sınırlarına ilişkin 149. maddenin beşinci fıkrası şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usûlleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.”

Şu hâlde Anayasa'ya göre yargılama usulü kanunla, Mahkemenin çalışma esasları ise İçtüzük'le düzenlenecektir. Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasında Anayasa Mahkemesinin yargılama usulü ile çalışma esasları noktalı virgül kullanılmak suretiyle hassas bir ayrıma tabi tutulmuştur. Anayasa koyucu burada kanun ile İçtüzük arasındaki çizgiyi net olarak belirlemiş; yargılama usulü ile üyelerin hâkimlik güvencesinden bihakkın yararlanmasını mümkün kılan düzenlemelerin kanunla yapılacağını, mahkemenin çalışma düzeninin ise içtüzükle düzenlenebileceğini hüküm altına almıştır. Şu durumda Anayasa koyucununun muradının AYM'nin yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi olduğu hususunda duraksama bulunmamaktadır.

7 “Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usûlleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.”

8 “İçtüzük
Madde 44 - Anayasa Mahkemesinin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki iş bölümü, mahkemenin yapacağı içtüzükle düzenlenir. Bu İçtüzük Resmî Gazete’de yayımlanır.”

İçtüzük, Anayasa koyucunun iradesine uygun olarak 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde düzenlenmiştir:

“İçtüzük

MADDE 5-(1) Bu Kanun çerçevesinde;

a) Mahkemenin iç düzeni, işleyişi, teşkilatı, çalışma usûlleri, tutulacak defter ve kayıtlar, elektronik ortam da dâhil evrak akış düzeni, arşivlenmesi, Mahkeme kütüphanesi, Genel Sekreterlik ile idari teşkilatı, idari personelin görev ve sorumlulukları,

b) Başkan ve üyeler ile raportörler ve raportör yardımcılarının özlük dosyalarının tutulması, disiplin işleri, izin ve sağlık durumları, giyecekleri kisvelerin şekli ve bunların giyilme zaman ve yerleri,

c) Mahkemenin çalışma, yargılama usûl ve esasları, müzakere ve duruşmaların yönetimi ve kayda alınması,

Genel Kurulca kabul edilecek İçtüzükle düzenlenir.

(2) İçtüzük Resmî Gazetede yayımlanır.”

Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi Anayasa'nın lafzına açıkça aykırı bir şekilde yargılama usul ve esaslarını İçtüzük sınırlarına dâhil etmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki bu tercihle Anayasa koyucunun yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesi gerekliliğine dair getirmiş olduğu güvence ortadan kalkmıştır. 6216 sayılı Kanun'un iptali için açılan davada mezkûr 5. maddenin iptali talep edilmemiştir⁹. Ancak Anayasa'nın 149. maddesi başka bir maddenin iptali talebi incelenirken yorumlanmıştır.

AYM başkanının mahkeme yönetmeliklerini tek başına onaylamasını düzenleyen “Başkanın görev ve yetkileri” başlıklı 13. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (d) bendinin iptali

9 Bir somut norm denetiminde tam olarak AYM'nin yargılama usul ve esaslarının İçtüzük'le düzenleyemeyeceği gerekçesiyle itiraz başvurusunda bulunulmuşsa da AYM “kuralların itiraz başvurusunda bulunan Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulanma imkânı bulunmadığından başvurunun Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle reddine” karar vermiştir. AYM, E.2021/74, K.2021/51, 14/7/2021.

istenmiştir. Mahkeme anılan bendin iptal istemini incelerken Anayasa'nın 149. maddesini yorumlayarak "Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasında, Anayasa koyucu hangi konuların kanunla veya içtüzükle düzenleneceğini saymak suretiyle belirlemiştir... Anayasa'nın kanunla ve içtüzükle düzenleneceğini belirttiği konular dikkate alındığında, bu konuların Anayasa'da kanunla düzenlenmesi zorunlu olan hususlar ile Mahkemenin yargısal işlemleriyle ilgili faaliyetlerini kapsadığı açıktır." gerekçesine yer vermiş ve yönetmelik çıkarma onayının başkanın yönetim görevi içinde kaldığından bahisle iptal talebini reddetmiştir¹⁰.

C. AYM YARGILAMA USULÜ İÇTÜZÜK'LE DÜZENLENEBİLİR Mİ?

Yukarıda değinildiği üzere Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasına göre AYM'nin İchtüzük'le düzenleyebileceği işler Mahkemenin çalışma esaslarıyla sınırlı tutulmuştur. Eski ismi dâhilî nizamname olan "ıchtüzük" kelimesi "meclis, dernek, ortaklık gibi kuruluşların veya herhangi bir daire veya kurumun işlerini düzenlemek ve iyi işlemesini sağlamak amacıyla yalnız bunları oluşturanlara ve uygulandıkları yerlere özgü olmak üzere çıkartılan kuralların tümü" manasına gemektedir¹¹. İchtüzük düzenlemeleri, kurumun işleyişiyle yakından alakalı olup kural olarak dış dünya, kurumdan hizmet alanlar veya kuruma başvuranlar açısından hüküm ve sonuç doğuracak düzenlemeler içeremezler. Bu nedenle yargılama usulü hiçbir hâl ve şartta içtüzükle düzenlenebilecek bir konu niteliğini haiz olamaz.

Usul terimi yol, yordam, yöntem anlamına gelmektedir¹².

10 AYM, E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012.

Yönetmelikle belirlenecek konular 6216 sayılı Kanun'un 23., 27., 28., 29. ve 44. maddelerinde belirtilmiştir. Anılan maddelerde yönetmeliğe bırakılan Mahkemenin yönetimi, Genel Sekreterliğe bağlı birimlerin çalışma esasları, aday memurların sınav usulü, adaylık süreleri, eğitimi, hizmet birimlerinin görev ve sorumlulukları gibi Mahkemenin idari faaliyetleridir. Aslında yönetmeliğe bırakılan konular ile Anayasa koyucunun İchtüzük'e bıraktığı konular örtüşmektedir. Burada 6216 sayılı Kanun İchtüzük'ü Kanun'la aynı seviyede konumlarken İchtüzük'le düzenlenmesi gereken konuların bir kısmını ise yönetmeliğe bırakmıştır.

11 Yılmaz, E. (1996). *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yay., s. 354.

12 Görgün, L. Ş., Börü, L. ve Kodakoğlu, M. (2024). *Medenî Usûl Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Yetkin Yay., s. 2. Ayrıntılı açıklama ve medeni usul hukukuna dair geniş

Çalışma usulü ile yargılama usulü birbirinden farklı iki kavramdır. AYM'nin İçtüzük'le düzenlenmesine 1961 Anayasası'ndan bu yana müsaade edilen "Mahkemenin çalışma usulüdür". Çalışma usulü, kurumun yönetsel bağımsızlığına dikkat çeken, çalışmalarını kendi programlayabileceği bir usulde takip etmesini mümkün kılan kurallardır. Örneğin İçtüzük'ün 30. maddesinde bölümlerin çalışma usulü, 33. maddesinde ise komisyonların çalışma usulü düzenlenmiştir. Bu maddelerde, dosyaların hangi sırayla sunulacağı, oturumun nasıl yönetileceği, oylamanın hangi üyeden başlayacağı vs. gibi başvuru açısından doğrudan hüküm ve sonuç doğurmayan meseleler düzenlenmektedir.

Yargılama usulü, çalışma usulünden farklı olarak bir hakkın yargılama aracılığıyla gerçekleştirilmesinde takip edilmesi veya riayet edilmesi gereken prosedürdür¹³. Yargılama usulü temelde yargı yerlerine başvuracak kişiler ile yargı yerlerinin uyumsuzluğunun çözümünün her aşamasında (başvurmadan önce, yargılama aşamasında, kararın denetlenmesi ve icrası aşamalarında) uymaları gereken kurallar bütünü şeklinde özetlenebilir. Bireysel başvuru hakkı ve mahkemeye erişim başta olmak üzere adil yargılanma hakkının tüm alt güvence ve ilkeleriyle ilişkili olan yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi de Anayasa'daki diğer güvenceler olmasa dahi Anayasa'nın 36. maddesinin bir gereğidir.

İçtüzük'le neden yargılama usulüne dair düzenleme yapılamayacağını kısaca en az üç gerekçeyle açıklayabiliriz:

1- Anayasa'nın kanunla düzenlenmesini öngördüğü konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik, tüzük, içtüzük vs. ile düzenleme yapılamaz. Her ne kadar 6216 sayılı Kanun'un 5. maddesi AYM'nin yargılama usulünün İçtüzük'le düzenlenmesine cevaz veriyor olsa

bilgi için bkz. Pekcanitez, H. (2017). *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 12-33.

13 Atalı, M., Ermenek, İ. ve Erdoğan, E. (2020). *Medenî Usûl Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Yetkin Yay., s. 3.

da bu kural Anayasa madde 149/5'e açıkça aykırıdır. Anayasa madde 149/5 olmasaydı dahi Anayasa madde 142, madde 36, madde 40 ve madde 13 uyarınca yargılama usulünün kanun harici başka bir normla düzenlenebilmesi mümkün olmazdı.

2- İÇTÜZÜK'le AYM'nin yargılama usulünün düzenlenebilmesi temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceği ilkesine aykırıdır. İÇTÜZÜK'le yargılama usulüne dair değişiklik yapılabilmesi, AYM içtihadında bir hak olarak tanımlanan bireysel başvuru hakkını İÇTÜZÜK'le sınırlanması sonucu doğurur¹⁴.

3- İÇTÜZÜK, Mahkemenin iç işleyişine ilişkin bir düzenleme olup kabulü veya değiştirilmesi AYM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile mümkündür. AYM'nin karar çoğunluğu ile yargılama usulü başlığı altında tüm toplumu ilgilendiren bir konuda norm ihdas edebilmesinin demokratik meşruiyeti bulunmamaktadır.

II. BİREYSEL BAŞVURUDA DÜŞME KARARLARI

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere düşme kararı verilebilecek hâller ancak kanunla düzenlenebilir. 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrasında "*Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir.*" denilmek suretiyle düşme kararının verileceği tek hâl gösterilmiştir. Kanun'un diğer maddelerinde ise "düşme" kavramına yer verilmemiştir.

Kanun'un "Esas hakkındaki inceleme" başlıklı 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasında "*Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İÇTÜZÜK'te hüküm bulunmayan hâllerde ilgili*

14 AYM, bireysel başvuru hakkının Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlendiğini ifade ettikten sonra bu hakkın Anayasa'nın 40. maddesinde güvenceye bağlanan etkili başvuru hakkının özel bir görünümü olduğuna işaret etmiş, yukarıda ifade edildiği üzere AİHS'in 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkıyla bağlantı kurarak konu bakımından yetkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Egeliği, Ö. E. (2021). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 62.

Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 44.

Diğer kararlar için bkz: *Candaş Kat*, B. No: 2015/18467, 19/11/2019; *Zeki Demir*, B. No: 2015/16719, 2/12/2020.

usûl kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.” hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm Kanun ile İçtüzük’ü denk düzenlemeler olarak saydığı için eleştiriye açık olmakla birlikte diğer usul kanunlarına atıfta bulunması isabetlidir¹⁵.

Düşme kararı AYM İçtüzüğü’nün düşme kararı başlığında bölümler ya da komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki dört hâlin bulunması durumunda verileceği düzenlenmiştir:

- a) *Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi*
- b) *Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması*
- c) *İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması*
- ç) *Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi*

Bu dört hâlin her birini ayrıca incelemeden önce kısaca bir hususa değinmek isabetli olacaktır. İçtüzük’ün düşme kararının düzenlendiği ilgili maddesine göre yalnızca komisyonlar ve bölümler düşme kararı verebilmektedir. Ancak çalışmada tartışacağımız kararlardan biri olan Keser Altıntaş kararı bir Genel Kurul kararıdır. Bu bir nüans olarak görülebilir. Ancak bu durum aslında daha büyük bir tartışmanın düşme kararlarındaki görünümüdür.

Anayasa koyucu aslında AYM Genel Kuruluna bireysel başvuru bağlamında bir görev vermemiştir. Nitekim AYM’nin çalışma ve yargılama usulünün düzenlendiği Anayasa madde 149/2’de “... bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.” denilmek suretiyle bu alan Genel Kurula kapatılmıştır. 6216 sayılı Kanun’un “Genel Kurul” başlıklı 21. maddesinde de AYM Genel Kuruluna bölümler arası ilişkiyi organize etme

¹⁵ Usûl kanunlarında kıyası mümkün kılan ve sıklıkla rastlanan bir düzenlemedir. Ör: 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu madde 31.

vazifesi verilmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (4) numaralı fıkrasında ise -Anayasa'ya uygunluğu tartışmalı bir şekilde- "... bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır.¹⁶" şekilde düzenlendiği görülmektedir. Uygulamada ise toplumun yakından takip ettiği samsasyonel başvurular, pek çok başvurunun akıbetini belirleyecek nitelikteki başvurular, yapısal bir soruna işaret eden ve pilot karar alınmasını veyahut ilkesel kararların Genel Kurulca karara bağlandığı görülmektedir. Düşme kararının bunlardan biri olup olmadığı tartışması bir yana, İçtüzük'te düşme kararının ancak Komisyonlar ve Bölümlerce verilebileceğinin düzenlendiğini, AYM Genel Kurulunun düşme kararı vermesinin Anayasa'ya aykırı İçtüzük hükmüne dahi aykırı olduğu belirtilmelidir.

24/9/2024 tarihi itibarıyla AYM Kararlar Bilgi Bankası'nda toplam 431 adet düşme kararı bulunmaktadır. Bu kararların tamamı incelenmiş, her birinin düşme gerekçesi İçtüzük'ün madde 80/(1) içindeki bentlere göre ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Karar gerekçelerinde bentlerin dağılımı şu şekildedir:

a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi.	99 Adet
b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.	7 adet
c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.	47 adet
ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.	269 adet
Düşme olarak tasniflenmiş ama karar sonucu düşme değil	9 adet

16 Anılan konu içtüzükte başkanın görev ve yetkileri bahsinde şu şekilde belirtilmektedir: "m. 10 / (1) - ı) (Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçtüzüğün 1 inci maddesi ile) Bölümlerin kararları arasında içtihat uyumsuzluğunun olduğu ya da oluşacağı kanaatine varıldığı veya Bölümlerce Genel Kurul tarafından karar alınmasının gerekli görüldüğü hâllerde Genel Kurulu toplantıya çağırarak."

A. BAŞVURUCUNUN DAVADAN AÇIKÇA FERAGAT ETMESİ

6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrası "Davadan feragat halinde, düşme kararı verilir." hükmüyle Anayasa'nın 149. maddesine göre yargılama usulüne ilişkin bir düzenleme Kanun'la yapılmıştır. İÇTÜZÜK'ÜN 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendinde ise "Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi" şeklinde aynı husus düzenlenmiş ve feragatin açıkça yapılması gerekliliği ortaya konmuştur¹⁷.

AYM, feragat nedeniyle düşme kararını ilk kez *İrfan Akkaya*, B. No: 2012/69, 12/2/2013 başvurusunda vermiştir. Mezkûr başvuruda başvuru ayrıca yatırdığı harcın iadesini istemiş, AYM bu talebi 6216 sayılı Kanun'da düzenlenmediğinden ve Kanun'daki atıftan dolayı 6100 sayılı HMK hükümlerine göre incelemiş ve reddetmiştir¹⁸.

AYM'nin "Başvurunun bireysel başvurudan feragat edilmesi nedeniyle DÜŞMESİNE," hükmüyle biten kararları en berrak kararlarıdır, neredeyse tamamı öngörülebilir bir şekilde kaleme alınmıştır ve birbirlerini tekrar ederler¹⁹.

Burada diğer feragatlerden ayrılması gereken birkaç karara değinmekte fayda var. Örneğin *B.A.*, B. No: 2016/29879, 22/2/2017 başvurusunda başvuru feragat etmiş ve başvurunun bu nedenle düşmesine karar verilmiştir. Ancak kararın 20. paragrafında İÇTÜZÜK madde 80/(1)-ç bendindeki "Somut

17 Feragatle ilişkin düzenlemelerin bireysel başvuru yolunun subjektif ve objektif işlevi çerçevesinde kısa bir değerlendirmesi için bkz. Turhan, H. B. (2022). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kamu Tüzel Kişilerinin Başvuru Ehliyeti*, Ankara: Seçkin Yay., s. 37 vd.

Ayrıca tüm düzenlemelerde başvuru değil de "dava" kavramının tercih edilmesi de bireysel başvurunun bir dava olup olmadığı tartışmasında kanun koyucu ile AYM'nin bunu bir dava olarak benimsediğini gösterir niteliktedir.

18 *İrfan Akkaya*, B. No: 2012/69, 12/2/2013, § 18.

19 Yıllara göre birkaç örnek verecek olursak *Genomed Sağlık Hizmetleri A.Ş.*, B. No: 2013/1210, 26/6/2014; *Ayhan Pehlivanoğlu*, B. No: 2014/2152, 16/6/2016; *Khadijeh Mohammadıpiraghaj*, B. No: 2017/21577, 14/9/2017; *Fehmi Arslan*, B. No: 2014/621, 5/4/2018; *Hasan Caner*, B. No: 2016/1773, 17/7/2019; *Kemal Ördek*, B. No: 2016/11513, 23/6/2020; *Kalehan Murat Enerji Üretim A.Ş.*, B. No: 2019/38736, 9/6/2021; *Süleyman Kurt [GK]*, B. No: 2016/14581, 18/5/2022; *Suat Özçelik*, B. No: 2021/44670, 2/5/2023; *G.I.H.A.*, B. No: 2021/31871, 11/6/2024.

olayda başvurudan feragat edilmesine rağmen başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden de bulunmamaktadır.” ifadesiyle çalışmamızda merkeze aldığımız hususa gönderme yapılarak başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden olmadığından bahsedilmiştir. Oysa feragat durumunda böyle bir araştırma yapılmasına gerek yoktu. Yalnızca İÇTüzük’ün 80. maddesinin (2) numaralı fıkrası bakımından, başka bir ifadeyle açık bir feragat bulunup bulunmadığı hususunda araştırma yapılması kâfidir.

B. BAŞVURUCUNUN DAVASINI TAKİPSİZ BIRAKTIĞININ ANLAŞILMASI

Medeni yargılama ve idari yargıda açılmış bir davada, davacının usul kanunlarında öngörülen duruşmaya gelmemesi²⁰, vekâletname sunmaması²¹, dava dilekçesindeki eksiklikleri gidermemesi²², yargılama giderlerini süresinde ödemesi²³, davalının tebligat adresini bildirememesi²⁴ vb. gereklilikleri yerine getirmemesi durumunda davanın açılmamış sayılmasına karar verilebilmektedir. Bu durumlar, özünde davacının davasını takipsiz bırakmasının farklı yargı kollarındaki görünümünden ibarettir.

Çalışmanın başından bu yana temel iddiamız kanuni temeli olmayan fakat İÇTüzük’te düzenlenen yargılama usulüne ilişkin bir kurala dayanarak AYM’nin düşme kararı veremeyeceğidir. Bu başlıkta incelediğimiz, başvuruçunun davasını takipsiz bırakmasına dair İÇTüzük hükmü aslında kanuni temeli haizdir. Şöyle ki 6216 sayılı Kanun madde 49/7’ye göre “... usûl kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.” hükmü başvuruçunun davasını takipsiz bırakması hâli için uygulanabilir kanuni temeli sağlamaktadır.

Kanuni temeli olduğunu tespit ettiğimiz “başvuruçunun

20 HMK m. 150.

21 HMK m. 77.

22 HMK m. 119.

23 Harçlar Kanunu mdadde 32, İYUK madde 6.

24 İYUK m. 26.

davasını takipsiz bırakması” gerekçesiyle çok fazla düşme kararı verilebileceği hâlde AYM’nin bu gerekçeyi çok nadir kullanmış olması şaşırtıcıdır. Kararlar Bilgi Bankası’nda yer alan 431 karardan yalnızca 7’sinde bu gerekçeyle düşme kararı verilmiştir.

İlk karar olan *Arzu Kafesci ve diğerleri*, B. No: 2013/9322, 8/9/2014 başvurusunda başvurucular 99 kişidir ve tamamı tek bir avukatla temsil edilmektedir. Başvurucular vekili AYM’ye sunduğu dilekçesinde başvuruculardan 9’unun “... Derece Mahkemesi kararında yer almadıklarını, bu nedenle anılan başvuru-culara ilişkin olarak başvuruya devam edilmediğini bildirmiştir”²⁵. Bunun üzerine bu 9 başvurucu için davalarını takip etmedikleri için düşme kararı verilmiştir. Kanaatimizce bu karar hatalıdır. AYM, 9 başvurucu için başvuru yollarının tüketilmediğine karar vermeliydi. Şayet düşme kararı verilecekse de feragat nedeniyle verilmesi gerekirdi. Nitekim burada 9 başvurucunun takipsiz bıraktığı dava aslında bireysel başvuru değil başvuruya konu ettikleri davadır.

İkinci karar ise başvuru harcının tamamlanmamasına ilişkin bir istisnadır. Çünkü bu bir düşme sebebinden ziyade eksikliğin giderilmemesi neticesinde verilecek bir kabul edilemezlik kararına örnek olabilecek bir başvurudur²⁶.

Başvurucuların davasını takip etmemesi gerekçesiyle düşme kararı verilmesindeki en tartışmalı karar kuşkusuz *Mehmet Girasun ve Ömer Elçi* [GK], B. No: 2015/15266, 17/6/2021 kararıdır²⁷. Başvuru, 4/9/2015 tarihinde Şırnak’ın Cizre ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasağı nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, bu dönemde yaşanan çatışmalar ve yü-

25 *Arzu Kafesci ve diğerleri*, B. No: 2013/9322, 8/9/2014, § 24.

26 *Ahmet Özışık*, B. No: 2013/2714, 6/10/2015.

Diğer iki örnek: *Ejder Yıldırım*, B. No: 2020/35744, 6/10/2021; *Ejder Yıldırım (2)*, B. No: 2020/36553, 6/10/2021.

27 Başvuru başta yaşam hakkı olmak üzere çekirdek haklara ve nitelikli haklara ilişkin ciddi ihlal iddiaları içermektedir. AYM’nin en son bu karardan 6 yıl önce kullandığı gerekçeye dayanarak düşme kararı vermesi, sonrasında ise başka dosyalarda bunu çok sık tekrar etmemesi, düşmenin dosyayı esastan incelememek için bir anahtar olarak kullanıldığı izlenimi doğurmuştur.

rütülen operasyonlar nedeniyle de yaşam hakkının ihlal edildiğine yöneliktir. Başvuruya ilişkin olarak Bakanlık, görüş bildirmiş ve görüşte başvuru sahiplerinin başvuruya ilişkin idare mahkemesi kararını AYM'ye bildirmediklerini, konuya ilişkin AİHM'e başvuru yapıldığını ancak AİHM başvurularının neticelerinin başvuru sahipleri tarafından AYM'ye bildirilmediğini belirtmiştir²⁸. AYM temelde yukarıdaki gerekçelerle ve Bakanlık görüşüne karşı başvuru sahiplerinin cevap vermemesi nedeniyle başvuru sahiplerinin bireysel başvurularını takip etmeme iradesi olduğu varsayımında bulunarak başvurunun düşmesine karar vermiştir²⁹. Başvuru sahibinin Bakanlık görüşünde ileri sürülen iddialara karşı cevap vermemiş olmasının davasını takip-siz bıraktığı şeklinde yorumlanabilmesi kanuni dayanaktan yoksundur. Her ne kadar konu 6216 sayılı Kanun'da açıkça düzenlenmemiş olsa da konu HMK madde 128'deki³⁰ bireysel başvuruya uygulanabilir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre başvuru sahibinin Bakanlık görüşünde ileri sürülen iddiaların tamamını inkâr ettiği varsayılarak başvurunun esastan incelenmesi isabetli olurdu.

Benzer bir durum *Richmass Madencilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Organize Sanayi Şubesi*, B. No: 2018/16637, 13/12/2023 başvurusunda da mevcuttur. Başvuru sahibi şirket madencilik ruhsatı verilen bölgenin arkeolojik sit alanı olarak tespit edilerek söz konusu bölgede madencilik faaliyetinin durdurulması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvuru incelenirken Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğünden temin edilen bilgi ve belgeler ile başvuru sahibinin iddialarının temel ve olgusal düzeyde çeliştiği anlaşılmıştır. Anılan yazılar başvuru sahibine gönderildiğinde ise başvuru sahibi cevap vermemiştir. AYM buradan hareketle başvuru sahibinin bireysel başvurusunu takip

28 *Mehmet Girasun ve Ömer Elçi* [GK], B. No: 2015/15266, 17/6/2021, §§ 30-32.

29 *Mehmet Girasun ve Ömer Elçi* [GK], §§ 46-50.

30 Süresinde cevap dilekçesi verilmemesinin sonucu
MADDE 128- (1) Süresi içinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalı, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkâr etmiş sayılır.

etme iradesini göstermediği neticesine ulaşarak düşme kararı vermiştir. Bireysel başvurularda bu karara konu olayın tekil bir olay olmadığı, aksine AYM'nin binlerce başvuruda benzer bir durumla karşılaştığını tahmin etmek güç olmaz. Ancak düşme kararı yalnızca bir tane verilmiştir. Kanaatimizce bu durum, AYM uygulamasında benimsenmiş ihlal iddiasının kanıtlanamadığından bahisle açıkça dayanaktan yoksunluk³¹ gerekçesiyle kabul edilemezliğe örnek teşkil edebilecek türden bir başvurudur³².

Yasin Almuhammed Almusa, B. No: 2019/33823, 14/4/2022 kararı belki de bu gerekçeye dayanarak düşmesine karar verilmesinde en az tereddüt olan başvurudur. Başvurucu; sınır dışı etme kararı verilmesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiğini iddia etmiş, sonrasında başvurucuya ulaşılamamış, başvurucunun MERNİS adresine ihtaratlı tebligat çıkarılmış ancak tebliğ edilememiş, göç idaresinden bilgi istenmesine karşın buna herhangi bir cevap verilmemiştir. Bu dosyada AYM, başvuruyu karara bağlamak için ilave bilgi ve belgeye ihtiyaç duymakta fakat bunu bir türlü temin edememektedir. Kanaatimizce başvurucunun takipsiz bırakmasının en net uygulama alanı *Yasin Almuhammed Almusa* başvurusudur.

Başvurunun davanın takipsiz bırakılması gerekçesiyle verilen düşme kararları incelendiğinde, bir tutarlılık olmadığı ilk öne çıkan tespittir. Benzer durumların yaşandığı pek çok başvuru olduğu açık olmasına rağmen buradaki yedi örnek haricinde düşme kararı verilmemesi anılan tutarsızlığı belirginleştirir.

31 Bu konuda bkz. Mecek, H. (2023). *İnsan Hakları Hukukunda İşkence Soruşturması*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 147 vd.; Dursun, H. İ. (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yay., s. 41 vd.

32 Konuya ilişkin AYM'nin en fazla atıf yaptığı örnek karar için bkz. *Hikmet Balabanoğlu*, B. No: 2012/1334, 17/9/2013.

C. İHLALİN VE SONUÇLARININ ORTADAN KALKMIŞ OLMASI

Herhangi bir mahkemeye başvurmadaki temel şartlardan biri davacının/başvurucunun hukuki yararının/menfaatinin bulunmasıdır³³. Davacı, hakkına kavuşmak için mahkeme kararına muhtaç bir konumda değilse onun hukuki yararının bulunduğundan söz edilemez³⁴. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması bu bağlamda başvurucunun hukuki yararı kalmadığından usul kanunlarına göre bir dava şartı eksikliğidir. Bu nedenle bu gerekçeyle verilen düşme kararlarının da kanuni temeli bulunduğu kabulü gerekir.

AYM, İçtüzük madde 80/(1)-c'de düzenlenen bu durum nedeniyle toplam 47 düşme kararı vermiştir. Başvurunun mağdurluk statüsünün sona erdiği durumlarda en sık rastlanan örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- i. Sınır dışı kararına karşı başvuru yapıldıktan sonra sınır dışı kararının kaldırılması³⁵
- ii. Sınır dışı kararına karşı yapılan başvurularda başvurucunun kendi rızasıyla ülkeden ayrılması³⁶
- iii. COVID-19 pandemisi süresince kanuni dayanaktan yoksun olarak verilen idari para cezalarının kaldırılması sonrası derdest başvurunun bulunması³⁷

Yukarıda saydığımız üç temel grup bu nedenle verilen düşme kararlarının önemli kısmını oluşturmaktadır. Bunlar haricinde disiplin cezasına karşı yapılan başvurularda sonra-

33 HMK m. 114/(1)-h, İYUK m. 2/1-a

34 Kuru, B. (2016). *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usûl Hukuku*, İstanbul: Legal Yay., s. 197.

35 *Marlene Mıssoni Padome*, B. No: 2019/40424, 16/3/2022; *A.S.*, B. No: 2018/36105, 26/5/2021; *M.C.*, B. No: 2020/1032, 16/3/2022.

36 *Otabek Karimov ve diğerleri*, B. No: 2016/36559, 4/11/2020; *Rasul Tamaev ve diğerleri*, B. No: 2016/30880, 21/7/2020; *M.L. ve diğerleri*, B. No: 2019/20735, 28/12/2021.

37 *Adnan Serdaroğlu ve diğerleri*, B. No: 2020/31057, 14/12/2023; *Orhan Okşak*, B. No: 2020/32457, 14/12/2023; *Nevzat Demir*, B. No: 2021/5867, 14/12/2023; *Metin Bilgili*, B. No: 2021/20089, 8/2/2024; *Abdulaziz Boğa ve diğerleri*, B. No: 2021/24647, 5/6/2024; *Şenol Eskin ve diğerleri*, B. No: 2021/26114, 5/6/2024; *Tolga Günaydın*, B. No: 2021/3477, 17/7/2024.

dan disiplin cezasının kaldırılması³⁸, ihtiyati tedbir kararına karşı başvuru yapılması durumunda ihtiyati tedbir kararının kaldırılması³⁹, mahkûmun ceza infaz kurumundaki bir talebinin karşılanmaması nedeniyle yaptığı başvuruda sonradan bu talebin karşılanması durumunda⁴⁰, başvuruya konu ihlal iddiasının başvuru sonrasında kanun yararına bozma yoluyla kaldırılması durumunda⁴¹, başvurucuların ileri sürdükleri iddialar hakkında AİHM'in Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından tek taraflı deklarasyon teklif etmesi ve teklif edilen tazminat miktarının AİHM tarafından benzer olaylar karşısında verilen tutarlara benzer olduğunun kabul edilmesi hâlinde⁴² düşme kararı verilmiştir.

III. BAŞVURUNUN İNCELENMESİNİN SÜRDÜRÜLMESİNİ HAKLI KILAN BİR NEDEN GÖRÜLMEMESİ

Çalışmamızda merkeze aldığımız konu; başlığa taşıdığımız, gerekçeyle verilen düşme kararları olduğu için ve en fazla düşme kararı bu gerekçeyle verildiği için bu gerekçe üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir.

Başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi kanuni dayanaktan yoksun, Anayasa'nın lafzına aykırı bir şekilde İçtüzük'le getirilmiş ve AİHS'ten tercüme ile hukukumuzda eklenmiş bir düşme sebebidir. Bu gerekçeyle verilmiş düşme kararları incelenmeden evvel kurumun incelenmesi faydalı olacaktır. Öncelikle “başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi”nde “haklı kılan bir neden”in kimin için olduğunu tespit etmek gerekir. AİHS'in madde 37 /1-c) bendinin çevirisi olan bu metnin İngilizcesi “for any other reason established by the Court, it is no longer justified to continue the examination of the application” şeklindedir. Türkçe resmî çevirisi ise “Mahke-

38 Mehmet Tekin, B. No: 2019/17210, 12/4/2023; Ramazan Ay ve diğerleri, B. No: 2013/7784, 10/3/2015.

39 Canım İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş., B. No: 2019/27145, 7/3/2024.

40 Mehmet Şerif Bayındır, B. No: 2014/16664, 4/10/2017.

41 Veysi Ekin, B. No: 2020/26415, 24/1/2024.

42 Emine Sözen ve Şeyhmus Sözen, B. No: 2016/13577, 9/6/2020.

me'nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse." şeklindedir. Her iki durumda da başvuran için değil incelemeyi yapan mahkeme için artık başvuruyu incelemenin bir anlam ifade etmediği sonucu çıkmaktadır. İçtüzük metninde ise başvurunun incelenmesini sürdüren AYM olduğu için incelenmesinin sürdürülmesinde AYM tarafından haklı bir neden görülmemesi olduğu düşünülebilir.

Öte yandan kanunda açıkça düzenlenen veyahut kanuni dayanağı mevcut olan diğer üç düşme gerekçesinin gerçekleşmesi durumunda zaten başvurunun incelenmesini haklı kılan bir neden kalmamaktadır. Bu nedenle yukarıda incelenen (b) bendindeki başvuruçunun davasını takipsiz bırakması⁴³ ve (c) bendindeki ihlalin sonuçlarının ortadan kalkması⁴⁴ durumunda da (ç) bendi olan başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden olmadığı birlikte kullanılabilir.

Aslında başvurunun incelenmesini sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesine dair verilen kararların tamamına yakını kanuni -dolayısıyla anayasal- temeli olan diğer düşme sebeplerini oluşturmaktadır. Bunlar arasında öne çıkanlar başvuruçunun ölmesi ve mirasçılarının başvuruya devam iradelerini süresinde bildirmemesi (aslında başvurunun takipsiz bırakılması), ihlalin sonuçlarının ortadan kalkmış olması, AYM'nin aynı konuda karar vermiş olması (Kesin hüküm veya dersdestlik olarak değerlendirilebilir.), tedbir

43 *Dolayısıyla somut olayın koşullarında başvurunun takipsiz bırakıldığı ve incelenmesine devam etmeyi gerekli kılan başka bir haklı neden de bulunmadığı anlaşılmıştır.* (Richmass Madencilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Organize Sanayi Şubesi, B. No: 2018/16637, 13/12/2023, § 22)

44 *Bireysel başvuru, inceleme aşamasında iken başvuru hakkında verilen mahkûmiyet kararı iptal edilerek beraat kararı verilmiştir. Dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair yakınma gerekçesi ortadan kalkmıştır. Başvuruçunun tazminata dair isteği bulunuyorsa da söz konusu 26/12/2014 tarihli beraat kararında bu yöndeki taleplerine ilişkin olarak ilgili mahkemesinde tazminat davası açabileceğinin kanuni dayanakları ile açıkça belirtildiği, hâl böyle iken başvuru tarafından bu yönde bir dava açılıp açılmadığı hakkında açıklama da yapılmadığı dikkate alındığında başvurunun sürdürülmesinde güncel bir menfaatinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin kalmadığı anlaşılmıştır.* (Adem Cansever, B. No: 2014/15422, 5/12/2017, § 16)

kararına karşı yapılan başvuruda tedbir kararının kaldırılmış olması, OHAL KHK'sı ile kapatılmış özel hukuk tüzel kişilere dair olması vb. durumlardır. AYM'nin bu şekilde verdiği düşme kararlarına daha yakından bakıldığında bu sebebe dayalı olarak verilen düşme kararlarının aslında kanuni dayanağı olan düşme sebeplerinin altında gruplandırılmasının da mümkün olduğu görülecektir.

A. BAŞVURUCUNUN DAVASINI TAKİPSİZ BIRAKMASI OLARAK YORUMLANABİLECEK BAŞVURULAR

1. Başvurucunun Ölmesi Sonrası Mirasçılarının Devam Etmemesi

Bireysel başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi kararları incelendiğinde 150'ye yakın kararın başvurucunun ölmesi ile ilgili olduğu görülmektedir⁴⁵. Oysa burada aslında bireysel başvurunun takipsiz bırakıldığından bahsetmek daha isabetli bir tercih olacaktır.

Bireysel başvuru yapıldıktan sonra başvurucunun ölmesi hâlinde başvurucunun mirasçıları AYM'ye başvurarak bireysel başvuruyu devam ettirmek istediklerini AYM'ye bildirebilirler. Bu durumda AYM, başvurunun devam ettirilmesinde mirasçıların menfaatlerinin olup olmadığını araştırmakta ve menfaati olması hâlinde başvuruyu incelemeye devam etmektedir⁴⁶.

45 Yıllara göre birer örnek karar künyeleri: *Mehmet Avcı*, B. No: 2013/805, 21/1/2015; *Engin Gök ve diğerleri*, B. No: 2013/3955, 14/4/2016; *Melle Malgir*, B. No: 2014/11355, 15/2/2017; *İbrahim Aytekin*, B. No: 2015/9444, 21/2/2018; *Şükrii Can*, B. No: 2016/76356, 9/5/2019; *Kerim Satı*, B. No: 2015/14524, 8/1/2020; *Kemal Yüzbaşı*, B. No: 2018/27081, 26/5/2021; *Hüsnü Esen*, B. No: 2021/2260, 23/2/2022; *Mesut Yıldızak*, B. No: 2019/17227, 15/3/2023; *Ayhan Macit*, B. No: 2019/17704, 20/3/2024.

46 *Fatma Ülker Akkaya*, B. No: 2014/18979, 22/2/2018 başvurusunda, başvuru Şahin Akkaya 10/10/2017 tarihinde vefat etmiş, başvurucunu eşi 2 ay sonra, 10/12/2017 tarihinde başvuruya devam etmek istediğini AYM'ye bildirmiştir. AYM mülkiyet hakkı ve makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiş, mülkiyet hakkının ihlali ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kararı ilgili Mahkemeye gönderirken, başvuruya devam etmek isteyen eşin miras hissesini gözeterek manevi tazminat verilmesine (§ 70) hükmetmiştir.

(*Aslan Özşahin ve Ecem Özşahin*, B. No: 2020/788, 29/3/2023, kararında başvuru

AYM, başvuruçunun vefatı hâlinde mirasçılarının devam etme iradesini iletmeleri gereken süreyi -haklı mazeretler saklı kalma kaydıyla- ölüm tarihinden itibaren dört ay olarak belirlemiştir⁴⁷. İctihatla kabul edilen bu dört aylık süreden sonra bireysel başvuruya devam etme talebinin gönderilmesi hâlinde ise AYM süresi içinde gönderilmediğinden bahisle bu talebi reddetmekteydi⁴⁸. Ancak mirasçılarının ölen yakınlarının bireysel başvurudan haberdar olmaması ve yahut çok sonradan haberdar olmaları sık yaşanan bir durumdu. AYM bu gerekçeyle anılan içtihadından dönmüş⁴⁹ ve ölen başvuruçuların yakınlarını bireysel başvurudan haberdar etme yükümlülüğü altına girmiştir⁵⁰.

ölmüş ve mirasçılarını başvuruya devam iradelerini AYM'ye iletmislerdir. Ancak ilave bir gerekçe göstermeksizin başvurunun düşmesine karar vermiştir.

- 47 AYM dört aylık süreyi şöyle açıklamaktadır: 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında öngörülen otuz günlük bireysel başvuru süresinin mirasçılar yönünden de kıyasen uygulanması gerektiği düşünülebilir. Ancak Türk hukukunda mirasçılarının mirası reddetme hakkını da haiz oldukları gözetildiğinde makul sürenin tespitinde mirası ret süresinin de gözönünde bulundurulması gerektiği değerlendirilmiştir. 4721 sayılı Kanun'un 606. maddesinin birinci fıkrasında, yasal ve atanmış mirasçılarının mirası üç ay içinde reddedebilecekleri belirtilmiştir. Dolayısıyla bireysel başvuru yapıldıktan sonra ölen başvuruçularının mirasçılarının başvuruyu devam ettirme yönündeki taleplerini Anayasa Mahkemesine iletebilecekleri makul sürenin -haklı mazeretler saklı kalmak kaydıyla- ölüm tarihinden itibaren dört ay olarak tespitinin uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır (T.G., B. No: 2017/21163, 9/1/2019, § 20).
- 48 AYM aynı başvuruda ölüm tarihinden dört ay 15 gün sonra yapılan başvuruyu süresi içerisinde yapılmadığından bahisle kabul etmemiştir. (T.G., §§ 8, 9 ve § 21)
- 49 AYM'nin bu tür düşme kararlarında mirasçılara tebligatta bulunması gerektiğini Sn. Kenan Yaşar muhalefet şerhlerinde sıklıkla dile getirmiş, sonrasında içtihat değişikliği gerçekleşmiştir. Karşıoylar için bkz. *Mehmet Ali Balyen*, B. No: 2019/14852, 30/3/2022; *Bekir Yıldırım ve diğerleri*, B. No: 2019/13050, 30/3/2022; *Kemal Karaca*, B. No: 2019/20691, 2/3/2022; *H.P.*, B. No: 2018/37926, 16/3/2022.
- 50 Sözü edilen içtihadın murislerinin Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvurudan haberdar olmayan mirasçılar yönünden mağduriyetlere yol açabileceği gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu içtihadın gözden geçirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir. Anayasa Mahkemesinin asli görevinin Anayasa'yı yorumlamak ve Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve sınırlarını belirlemek olduğu kuşkusuzdur. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin ölen başvuruçunun mirasçılarını tespit ederek onların davaya katılımını temin etme yükümlülüğü altına sokulmaması makul karşılanabilir. Ancak murislerinin hayattayken yaptığı bireysel başvurudan haberdar olmayan mirasçılarının uğrayabileceği hak kayıpları gözetildiğinde Anayasa Mahkemesinin 6100 sayılı Kanun'un ilgili hükümleri çerçevesinde ölen başvuruçunun mirasçılarını durumdan haberdar etmesinin ve bireysel başvuruyu sürdürmek isteyip istemediklerini sormasının hakkaniyete daha uygun bir yöntem olacağı ve bireysel başvurunun mahiyetiyle de uyumlu olacağı değerlendirilmiştir (Elberan Vural ve

Kuşkusuz AYM'nin güncel içtihadı temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından daha ileri bir adımdır ve eski yaklaşımdan dönülmesi sevindiricidir. Ancak konumuz bağlamında hangi içtihat benimsenirse benimsensin aslında başvurunun mirasçılarının iradesi kararlarda da açıkça ifade edildiği üzere başvurunun mirasçılarının davasını takipsiz bırakmasına örnek teşkil eder. Bireysel başvuru derdestken başvurunun ölmesi ve mirasçıların devam etmeme iradesini bildirmesi veyahut devam etme iradesini kendilerine tebligat yapılmasının ardından süresinde bildirmemesi durumunda kanaatimizce başvurunun davasını takipsiz bırakmasından söz edilebilir. Kanuni dayanağı da olan bu gerekçe ile düşme kararı verilmesi daha isabetli olacaktır.

2) Tüzel Kişiliğini Yitiren Ticari Şirketlerin Başvuruları

Gerçek kişilerin ölümünde olduğu gibi tüzel kişilerin de tüzel kişiliğini yitirmesi bireysel başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini gereksiz hâle getirir. Hiç tüzel kişilik kazanmamış veya tüzel kişiliği ortadan kalkmış şirket adına yapılan bireysel başvurular ile bireysel başvuru devam ederken tüzel kişiliğini yitiren şirkete ilişkin bireysel başvuruların esasının incelenmesi mümkün değildir⁵¹.

AYM bir kararında bir şirketin adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vererek başvuru şirkete yargılama giderleri ile manevi tazminat ödenmesine hükmetmiştir. Sonrasında şirketin vekili tazminatın ödenmesi için Maliye Bakanlığı Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğüne başvurmuş, Genel Müdürlük ödemeyi yapmadığı gibi AYM'ye başvurarak başvuru Şirketin tüzel kişiliğinin sona erdiğini gösteren bilgi ve belgelerle birlikte anılan ihlal kararının düzeltilerek başvurunun düşmesine karar verilmesi talebinde bulunmuştur. AYM, başvuru devam ederken başvuru ehliyetinin yitirilmesi durumunda başvurunun düşmesine karar verilmesi ge-

diğerleri [GK], B. No: 2018/30235, 17/1/2023, § 42).

51 *Gümüşdere İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş.*, B. No: 2013/5016, 12/6/2018, § 35.

rektiğinden bahisle başvurunun düşmesine karar vermiştir⁵².

Bezner şekilde şirketin ticaret sicil kaydının silinmesi ve tüzel kişiliğini yitirmesi durumunda AYM'nin verdiği pek çok düşme kararı bulunmaktadır⁵³. Keza şirketin ticaret sicil kaydının KHK ile resen terkin edildiği durumlarda da AYM düşme kararı vermektedir⁵⁴. Bu tür durumlarda şirketin ortakları bu durumu ve bireysel başvurularının devamı hususundaki menfaatlerini ispatlar nitelikteki belgelerle bireysel başvurunun incelenmesine devam edilmesini talep edebilirler⁵⁵.

B. İHLALİN VE SONUÇLARININ ORTADAN KALKMASI OLARAK YORUMLANABİLECEK BAŞVURULAR

“İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kalkması” başlığı altında incelediğimiz başvurularla aynı olay ve olgulara dayanan veya sonuçları itibarıyla aynı olan bazı başvurularda AYM, bireysel başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir sebep olmaması nedeniyle de düşme kararı vermektedir.

Öldürülme veya kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı etme kararı verilmesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurularda başvurunun kendi rızasıyla ülkeyi terk ettiği durumlarda AYM, başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmamış olması* nedeniyle düşme kararı vermektedir⁵⁶. Benzer başvurularda sınır dışı kararının kaldırılması duru-

52 *Gümüşdere İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş.*

53 *Tasfiye Halinde Nuri Aykon Gazetecilik Ltd. Şti.* [GK], B. No: 2015/956, 25/10/2018.

54 *G.D.*, B. No: 2014/1811, 5/10/2017; *Nokta Dergi ve Gazetecilik Tic. Ltd. Şti.*, B. No: 2015/16564, 24/10/2019. *Halib Özel Eğitim Yurt İşletmeciliği Dış Ticaret Pazarlama Sanayi A.Ş.*, B. No: 2016/7284, 8/7/2020; *Ufuk Nil Eğitim ve Yurt İşl. İnş. Taah. Gıda Tur. Paz. Tic. San. A.Ş.*, B. No: 2016/6772, 8/7/2020; *Akif Eğitim Yayın İnş. Taah. Tic. Ltd. Şti.*, B. No: 2016/6771, 8/7/2020.

55 *Samanyolu Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.*, B. No: 2015/18554, 25/9/2019. Burada şirketin hâkim ortağı olduğunu iddia eden kişi başvuruyu devam ettirmek istediğini açıkça beyan etmişse de anılan şahsın başvuru Şirketin ortağı olduğu yönündeki iddiasını destekler nitelikte herhangi bir belge sunmadığı gerekçesiyle bu talep kabul edilmemiştir (aynı kararda bkz. § 35).

56 *Farah Abdulhameed Mohammed Alı Al-Mudhafar*, B. No: 2015/13854, 18/5/2016; *Ş.G.*, B. No: 2017/5820, 19/4/2017; *O.K.*, B. No: 2017/5841, 11/5/2017; *(Ammar Aakoula)*, B. No: 2017/5918, 8/3/2018; *D.M.*, B. No: 2015/4176, 30/9/2015; *(S.E.)*, B. No: 2017/27839, 7/3/2018; *(Uthman Deya Ud Deen Eberle)*, B. No: 2015/16437, 11/10/2018;

munda da AYM aynı gerekçeyle düşme kararı vermektedir⁵⁷. AYM'nin benzer başvurularda hangi kritere göre ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması veya başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmamış olması* nedeniyle düşme kararı verdiği ise tespit edilememiştir. Kanaatimizce somut olaya daha uygun olan ve kanuni dayanağı da bulunan ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması gerekçesiyle düşme kararı verilmesi daha isabetli olacaktır. Aynı doğrultuda başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmamış olması* gerekçesinden ise ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması gerekçesini tercih ederek daha isabetli bir düşme kararı verebileceği hâllere aşağıdaki kararları da örnek olarak gösterebiliriz:

- Bir kamu kurumu aleyhine başlatılan icra takibinde alacağın başvurudan sonra ödenmesi⁵⁸,
- Mükerrer başvuru olması durumunda⁵⁹,
- Karar düzeltme dilekçesi üzerine kararın incelenmesi durumunda⁶⁰,
- Vergilendirme işleminin kanuni bir dayanağının bulunmaması nedeniyle yapılan başvuruda başvuru Danıştay aşamasında davalıdan feragat etmesi durumunda⁶¹,

57 *Atıyah Abed Khaleefah Khaleefah*, B. No: 2019/11426, 23/2/2022; *Leılı Farajı*, B. No: 2022/21288, 5/6/2024; *D.D. ve E.M.*, B. No: 2017/6591, 8/6/2021.

58 *Bilim Medikal Sağlık Hizmetleri İthalat İhracat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2018/18455, 8/6/2021.

59 *Alpay Alver ve Aylin Özdemir*, B. No: 2019/38334, 3/3/2022; (*Hüseyin Altuncı*, B. No: 2016/22582, 28/5/2019; *Ö.Ç.*, B. No: 2014/1091, 23/5/2018.

Kişî hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın başvuru sözü konusu temel şikâyetinin daha önceden Anayasa Mahkemesince değerlendirilerek bu konuda karar verilmesi nedeniyle incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi nedeniyle düşme kararı verilmiştir. *Ali Demir ve Ali Erden*, B. No: 2014/7847, 22/2/2018.

60 *Serkan Madsar*, B. No: 2012/751, 16/10/2014; *Dinçoğlu Makina Sanayi Ticaret ve Ltd. Şti.*, B. No: 2014/5782, 17/5/2016; *M.e.s. ve K. Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2017/30810, 3/6/2020.

61 (*Egeplast Ege Plastik Ticaret ve Sanayi A.Ş.*, B. No: 2016/10725, 18/4/2019, § ...)

- Yargı kararının icra edilmemesi nedeniyle yapılan başvuruda yargı kararının süresinde infaz edildiğinin tespit edildiği durumda⁶²,
- Şikâyetine konu edilen ve temel hak ve hürriyetlerin ihlal edildiği iddiasının nedeni olarak gösterilen Kanun'un Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi durumunda⁶³,
- AİHM'in ilgili başvuruya konu olay hakkında ihlal kararı verdiği durumlarda⁶⁴,
- Müddetnamenin yanlış hesaplanması nedeniyle yapılan başvuruda sonradan hatanın düzeltilmesi neticesinde⁶⁵,
- Başvurucunun lenf kanseri olmasına rağmen cezasının infaz edilmesine devam edilirken yaptığı başvuruda, İnfaz Hâkimliğinin başvurucu iyileşinceye kadar infazın geri bırakılmasına karar verdiği ve başvurucunun salıverildiği durumda⁶⁶,
- Kanser hastasının tedavisinde gerekli ilacın ithali için ödemesinin Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanmadığı gerekçesiyle yapılan başvuruda başvuruya konu ilacın SGK tarafından ödeme kapsamına alınması hâlinde⁶⁷,
- Tazminat davasına konu kararın kesinleşmesini takiben ise başvurucunun davalı idareye müracaatı üzerine idare tarafından anılan kararda hükmolunan yüksek vekâlet ücretinin tahsilinden vazgeçildiği durumlarda⁶⁸,

62 (Cemile Karadağ ve Nuray Karadağ, B. No: 2014/11747, 3/4/2019, § ...)

63 (Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz, B. No: 2014/15571, 5/4/2018, § ...)

64 Şamil Camekan, B. No: 2014/928, 13/7/2016; Süleyman Demir, B. No: 2014/7307, 26/10/2016; Veli Saçılık, B. No: 2014/16192, 3/7/2018; Ferhat Encu (3) [GK], B. No: 2017/38747, 29/11/2023.

Benzer başka bir başvuruda AYM Başvurunun ihlalin sonuçlarının ortadan kalkmış olması nedeniyle DÜŞMESİNE, kararı vermiştir. Emine Sözen ve Şeyhmus Sözen.

65 "... ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalktığı açık olduğundan başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin kalmadığı anlaşılmıştır." (Recep Öztaş, B. No: 2021/10316, 24/5/2023, § 12).

66 Zeki Hakan Nebioğlu, B. No: 2015/2418, 8/5/2019.

67 Kaan Antoni Gerede, B. No: 2020/22945, 22/2/2022; Ayaz Çelik, B. No: 2021/1862, 22/2/2022; Melisa Timacın, B. No: 2021/2735, 22/2/2022;

68 Oktay Can, B. No: 2013/6379, 14/10/2015; Mehmet Aydoğan ve Nufer Aydoğan, B. No:

- İhtiyati haczin kaldırıldığı durumda⁶⁹,

AYM başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden* kalmadığından düşme kararı vermektedir. Kanaatimizce burada sayılan örneklerin hemen hepsinde aslında başvurunun düşme ile sonuçlanmasını sağlayan gerekçe ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmasıdır. Elbette ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması da feragat ve başvurunun takipsiz bırakılması gibi bireysel başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden* kalmamasının bir örneğidir. Ancak yukarıda da izah edildiği gibi daha özel bir neden varken kanuni dayanağı olmayan genel nedene gitmek, üstelik bunu da tutarlı bir şekilde uygulamamak hukuki belirliliği ortadan kaldırmaktadır.

Burada ileri sürdüğümüz fikir, AYM tarafından da bazı kararlarda açıkça benimsenmektedir. Bu yönüyle de kararların gerekçesi ile hüküm kısmı çelişmektedir. Bir kararında AYM, “... başvurunun temel şikâyetinin söz konusu süreçte giderilmesi nedeniyle başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmadığı anlaşıldığından başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin düşmesine karar verilmesi gerekir.”⁷⁰ diyerek bu kafa karışıklığını kararına da yansıtmıştır. Benzer şekilde başka bir kararında açıkça “... ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılarak başvurunun mağdurluk statüsünün sona erdiği, başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektiren bir husus bulunmadığı anlaşılmaktadır.”⁷¹ gerekçesiyle düşme kararı vermiş, hükmün A. bendinde ise “Başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmaması nedeniyle DÜŞMESİNE,” şeklinde hüküm kurmuştur⁷².

2013/3775, 14/4/2016; *Hacı Akgül ve Ramziye Akgül*, B. No: 2014/8878, 21/3/2018;

69 *Abc Çağdaş Dershanecilik Eğitim Turizm ve Ticaret Limited Şirketi*, B. No: 2014/4806, 16/6/2016; *Liora Razon*, B. No: 2013/7172, 30/3/2016.

70 *Dinçoğlu Makina Sanayi Ticaret ve Ltd.Şti.*, § 45.

71 *Altay Aksoy*, B. No: 2018/36557, 28/1/2021, § 18.

72 *Altay Aksoy*.

C. BİREYSEL BAŞVURU ÖNCESİ ETKİLİ BİR BAŞVURU YOLU OLUŞTURULMAMASI NEDENİYLE DÜŞME

Bu başlığa kadar incelediğimiz düşme kararlarının hemen hepsinde bireysel başvurunun incelenmesini gerekli kılan haklı neden kalmaması sonucuna ulaştıran gerekçe feragatte olduğu gibi ya doğrudan 6216 sayılı Kanun'dan kaynaklanmaktaydı yahut da davanın konusuz kalması örneğinde olduğu gibi 6216 sayılı Kanun'un göndermesiyle diğer usul kanunlarında düzenlenen konular arasında yer almaktaydı. Başka bir ifadeyle buraya kadar incelediğimiz kararların hemen hepsinde düşme kararı verilmesinin kanuni dayanağı mevcuttu. Üstelik bu başlıktan önce ele aldığımız konularda bireysel başvurunun incelenmesini haklı kılan nedenin ortadan kalkmasında mesuliyet büyük ölçüde başvurucuya veyahut başvurunun zaman içinde değişen şartlarına yüklenilecek mahiyetteydi. Bireysel başvuru öncesinde etkili bir başvuru yolu oluşturulmamış olması gerekçesiyle bireysel başvurunun düşme ile sonuçlandırılması ise diğer düşme sebeplerinden açıkça ayrılmaktadır.

Giriş kısmında değinildiği üzere AYM pek çok farklı gerekçeyle düşme kararı vermiştir. Bunlardan *Keser Altıntaş*⁷³ kararı yaklaşık 60.000 bireysel başvurunun düşme ile sonuçlandırılmasına öncülük eden karar olduğu için en önemli düşme kararlardan biridir. Karar ayrıca TBMM'yi harekete geçiren karar olarak da anlamlıdır. Kararı tahlil etmeden evvel kararın arka planına bakmak gerekir.

AYM, 1/12/2022 tarihi itibarıyla derdest 130.000 başvurunun 80.000'inin makul sürede yargılama hakkının ihlali iddiasına ilişkin olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, makul sürede yargılanma hakkının ihlaline karar verdiği ilk başvurudan başka bir ifadeyle 2/7/2013 tarihinden 2022 yılı sonuna kadar geçen sürede 55.000'den fazla başvuruda makul sürede

73 *Keser Altıntaş* [GK].

yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁷⁴. Ancak yapısal sorun çözülemediği için başvuru sayısında artış hızla devam etmiştir. Bunun üzerine AYM, *Nevriye Kuruç* [GK] pilot kararı⁷⁵ ile Anayasa'nın 40. maddesi gereğince bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerektiğini belirtmiştir⁷⁶.

Nevriye Kuruç [GK] pilot kararı kısmen etkili olmuş⁷⁷, kararın yayımlanmasından sonra 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde 7445 sayılı Kanun'un 40. maddesi ile değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle 9/3/2023 tarihi itibarıyla AYM önünde derdest olan başvurulara ilişkin Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirilmiştir⁷⁸. 9/3/2023 tarihinden sonra yapılan makul sürede yargılanma hakkının ihlali başvuruları yönünden ise herhangi bir mekanizma getirilmemiştir. Bunun üzerine yapısal bir sorun⁷⁹ olduğu tescilli olan uzun yargıla-

74 Yamlı, M. S. ve Gedik, Ö. (Ed.). (2023). *Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hak ve Yükümlülükler Yönüyle) Karar Özetleri*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 287.

75 *Nevriye Kuruç* [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022.
"Sonuç olarak Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru sayıları ve verilen ihlal kararları incelendiğinde makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açan yapısal bir sorunun mevcut olduğu değerlendirilmiştir. Bu yapısal sorunun giderilmesi için alınan her türlü tedbire rağmen makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak zararların tazmin edilmesi için Anayasa'nın 40. maddesi gereğince bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerekir." § 97.

76 *Nevriye Kuruç* başvurusunda AYM düşme kararı vermemiş, makul sürede yargılanma hakkı ve bu hakla bağlantılı etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (*Nevriye Kuruç* [GK], § 115).

77 Kararın kısmen etkili olmasını şöyle açıklayabiliriz: Karar sonrası yapılan kanun değişikliği sonucu verilen *Veysi Ado* ([GK], B. No: 2022/100837, 27/4/2023) kararıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan başvuruda başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmiş ve Tazminat Komisyonuna başvuru yapılmasının yolu açılmıştır. Fakat yalnızca belli bir tarihe kadar derdest başvurular için Komisyona başvuru imkânı getirilmiş; makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle AYM'ye başvurmadan önce başvurulabilecek idari veya yargısal bir mekanizma kurulmamıştır.

78 Tazminat Komisyonuna dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Yıldırım, Z. (2013). "6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17., S. 2., s. 1725-1756.

79 Yapısal ve sistematik sorun kavramını İnsan Hakları Tazminat Komisyonu uygulaması üzerinden çözümleyen güncel bir çalışma için bkz. Gümüş Boyacı, Ö. T. (2024). "Yapısal ve Sistemik Sorunun Çözümünde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu", *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 42., S. 1., s. 1-38.

malara dair başvurular kaldığı yerden hızla artış göstererek devam etmiştir.

Nevriye Kuruç [GK] pilot kararına rağmen AYM'ye başvuru yapılmadan önce müracaat edilebilecek kalıcı idari veya yargısal bir mekanizma kurulmamış, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası kapsamındaki başvuruların doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılmasına devam edilmiştir. Nihayetinde AYM temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi açısından bir önem taşımayan; yalnızca tazminat miktarının belirlenmesinden ibaret olan on binlerce ihlal kararı vermiştir.

Keser Altıntaş [GK] kararı, makul sürede yargılanma hakkında yaşanan gelişmeleri derlemiş ve *Nevriye Kuruç* [GK] pilot kararını ayrıca analiz etmiştir (bkz. §§ 52-71). Karar nihayetinde pilot kararın gereğinin yerine getirilmediği tespitine yer vermiştir⁸⁰.

Pilot kararın gereğinin yerine getirilmediği tespitinden sonra bu türden başvurular için makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların ilk elden AYM tarafından incelenmesinin mümkün olmadığı altı çizilmiş, *Nevriye Kuruç* [GK] pilot kararı doğrultusunda etkili bir başvuru yolu oluşturulduktan sonra anılan başvuruların incelenebileceği gerekçesiyle 12'ye karşı 3 oyla başvurunun düşmesine karar verilmiştir⁸¹. Bu riskli tercih Sn. Seferinoğlu ile Sn. Menteş'in birlikte kaleme aldıkları karşıoy gerekçesinde de keyfî uygulamaya yol açabileceği vurgusuyla yer almıştır:

80 "Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkına ilişkin alınan tüm tedbirlere rağmen oluşabilecek zararları gidermeyi amaçlayan etkili bir başvuru yolunun mevcut olmadığına dair yapısal sorunu tespit etmiş ve bu anayasal sorunun çözümü için kararı TBMM'ye göndermiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi üzerine düşen anayasal yükümlülüğü yerine getirmiş olup sorunun çözümü ancak *Nevriye Kuruç* pilot kararının gereği olarak böyle bir etkili hukuk yolunun yasama organı tarafından oluşturulması ile mümkün olabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesinin mevcut aşama itibarıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların esasını incelemeyi sürdürmesi *Nevriye Kuruç* kararına ve bu kararda açıkladığı üzere bireysel başvurunun ikincilliği ilkesine aykırı olur." *Keser Altıntaş* [GK], § 68.

81 Bu alt başlığın ilgili kısımları Ceren Damar IV. Bilim İnsanları Sempozyumu'nda "Anayasa Mahkemesinin Makul Sürede Yargılanma Hakkı İhlali Başvurusu Neticesinde Düşme Kararı Vermesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı bildiriye sunulmuştur.

“Gerekli yasal düzenlemenin yapılmamış olması, anılan pilot kararın önemini yitirecek olması ve Mahkemenin diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmesinin güçleşeceği gibi gerekçeler İçtüzük’ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendi kapsamında haklı sebep olarak değerlendirilemez. Nitekim anılan fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan haller başvurucuya ilişkin hallerdir. Bu sebeple söz konusu fıkranın (ç) bendinin de başvurucuya ilişkin haklı sebepler kapsamında yorumlanması gerekir. Başvuru konusu olayda başvurucudan kaynaklanmayan ya da anayasal veya yasal bir düzenlemeden kaynaklanmayan gerekçelerin yorum yoluyla haklı sebep şeklinde nitelenerek düşme kararı verilemeyeceği değerlendirilmektedir.”

Karşıoyda da işaret edildiği üzere diğer tüm düşme sebeplerinden farklı olarak *Keser Altıntaş* [GK] başvurusunda “bi-reysel başvurunun incelenmesini haklı kılan sebep kalma”-ması başvurucu için değil AYM için haklı sebep kalmamasına işaret etmektedir. Başvurucu açısından başvurunun incelenmesi ve ihlal ile sonuçlanmasında hukuki yarar bulunduğu kuşkusuzdur. *Keser Altıntaş* [GK] kararının gerekçesi kanuni dayanağı olmayan düşme sebebinin İçtüzük’le eklenebilmesinin potansiyel sonuçlarını göstermesi bakımından anlamlıdır.

Kararın kendi içinde tutarlı olduğunu ve her ne kadar kanuni bir dayanağı olmasa da AYM’nin işlevleri bakımından yaptığı “tazminat mahkemesi olmama” vurgusunun anlamlı olduğunu teslim etmeliyiz. Her ne kadar AYM’nin böyle bir gerekçeye dayanarak düşme kararı veremeyeceğini savunuyorsak da 2/3/2024 tarihli ve 7499 sayılı *Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*’un 23. ve devamı maddeleri ile Anayasa Mahkemesinin kararları uyarınca uzun yargılamadan kaynaklı ihlal iddiaları bakımından daha kolay erişilebilir, hızlı işleyen ve birincil nitelikte bir başvuru yolu oluşturulduğunu da göz ardı edemeyiz⁸².

82 Kanun’un genel gerekçesinin ilgili kısmı şöyledir: “Makul sürede yargılanma hakkı

AYM'nin yetki sınırlarını aşarak aldığı *Keser Altıntaş* [GK] kararı, yetkisi sınırları içinde aldığı *Nevriye Kuruç* [GK] pilot kararına oranla TBMM nezdinde daha güçlü bir makes bulmuş ve kanun koyucu bu defa düzenleme yapmak suretiyle makul sürede yargılanma ihlali iddiaları kaynaklı meseleyi tazminat komisyonunu kalıcı hale getirmek suretiyle çözüme kavuşturmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anayasa Mahkemesinin Türk hukukuna kazandırıldığı 1961 Anayasası'ndan bu yana Anayasa Mahkemesinin yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi gerekliliği de anayasal güvence altına alınmıştır. Bu güvence ayrıca vurgulanmasa dahi mahkemelerin görev ve yetkilerinin kanunla düzenlenmesi gerekliliği ile adil yargılanma hakkına dair sınırlamaların ancak kanunla yapılabilmesine ilişkin hükümlerden çıkarılabilmekteydi. Bireysel başvurunun kabulüyle birlikte yarım asırlık güvenceden bir kopuş yaşanmış ve bireysel başvuru sonrası çıkarılan 6216 sayılı Kanun'la Anayasa Mahkemesinin yargılama usulünü de içerir kimi kanuna bırakılmış düzenlemelerin Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile yapılabileceği Anayasa'ya rağmen Kanun'la düzenlenmiştir.

Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile bireysel başvuruların düşme sebeplerine kanuni temeli olmayan ve diğer usul kanunlarında da bulunmayan bir düzenleme eklenmiştir. *Başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi* hâlinde düşme kararı verileceği İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendiyle

ihlal edilenlerin başvurabileceği idari veya yargısal bir yol bulunmadığından bu kişiler doğrudan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi 5/7/2022 tarihli ve 2021/58970 başvuru numaralı kararında makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak zararların tazmin edilmesi için bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerektiğim belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi son olarak 25/7/2023 tarihli ve 2023/18536 başvuru numaralı kararında başvurunun düşmesine ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulara ilişkin etkili bir başvuru yolu oluşturulduktan sonra bu konudaki başvuruların incelenileceğine karar vermiştir."

düşme sebeplerine dâhil edilmiştir. Bu çalışma kapsamında Anayasa Mahkemesinin Kararlar Bilgi Bankası'nda yer alan 400'ü aşkın düşme kararının tamamı incelenmiştir. İçtüzük'le eklenen bu bent kanuni dayanağı haiz diğer üç düşme sebebinin tamamının toplamından daha fazla başvuru alan bir düşme sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu tablo bir gereklilikten ziyade düşme gerekçesi üzerinde yeterince hassas durulmamasının bir yansımasından ibarettir.

Örneğin başvuru alanın ölmesi ve mirasçılarının davaya devam etmemesi durumundan kanuni dayanağı bulunan İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (b) bendindeki başvuru alanın davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması gerekçesine yer verilmemesi veyahut sınır dışı kararına karşı bireysel başvuruda bulunan kişinin sonradan kendi rızasıyla yurt dışına çıkması durumunda yine kanuni dayanağı olan İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendindeki ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkması gerekçesine başvurulmaması kanaatimizce bu tespitimizi doğrular niteliktedir. Elbette bu hâllerde de başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmamaktadır ancak başvuru alanın açıkça feragat ettiği durumlar da bundan farklı değildir. Dolayısıyla burada kanuni temeli bulunan düşme sebeplerine daha sık başvurmak daha isabetli bir tercih olacaktır.

Anayasa Mahkemesi benzer başvuruları düşme ile sonuçlandırırken yeknesak ve istikrarlı bir yol izlemektedir. Ancak düşme kararlarının gerekçeleri oluşturulurken yeterince ihtimam gösterilmemekte, başvurunun düşmesine karar verildikten sonra İçtüzükteki düşme gerekçelerinden herhangi birinin seçilmesi suretiyle gerekçe oluşturulmaktadır. Bu yaklaşım ise somut başvuru ile düşme gerekçesi arasındaki ilişkiyi koparabilmektedir. Birbiriyle aynı somut olay ve olgulara sahip başvurularda düşme kararı verilirken dahi bu karar farklı fıkralara dayanılarak gerekçelendirilebilmektedir. Mahkeme bir kararında tüm düşme gerekçelerini saymış nihayetinde

incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan neden olmadığı gerekçesiyle düşme kararı vermiştir:

“...başvurucuların makul sürede yargılanma hakkına ilişkin başvurularından feragat ettikleri ve başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektiren bir husus da bulunmadığı gözönüne alındığında ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılarak başvurucuların mağdurluk statülerinin sona erdiği ve başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektiren bir husus bulunmadığı anlaşılmaktadır.”⁸³”

Bu paragraf ulaştığımız sonucu gösterir niteliktedir. Gerekçede yaşanan bu karmaşıklık hüküm kısmında da kendisini göstermektedir. Hüküm kısmında düşme gerekçesi veyahut madde fıkrasının ayrıca belirtilmemesi de burada işaret edilen soruna kaynaklık etmektedir. Bu durum düşme kararlarında yeknesaklık sağlanmasına da engel teşkil etmektedir.

Mahkeme bazı kararlarında doğrudan başvurunun düşmesine⁸⁴, bazı kararlarında başvurcunun ölümü⁸⁵ veya vefatı nedeniyle düşmesine⁸⁶ diyerek düşme gerekçesini açıkça yazmamaktadır. Bazı kararların hüküm kısımlarında ise başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden* kalmadığından düşmesine⁸⁷ gibi özel olarak İçtüzük hükmünü tekrar etmektedir. Kanaatimizce hüküm kısmında düşme kararı verilmesine sebebiyet veren kanun veyahut İçtüzük fıkra hükmünün yazılması yeknesaklığa hizmet edebilecektir. Ayrıca Mahkemenin de düşme gerekçesi üstünde durmasına, en azından bir kez daha düşme kararı gerekçesini düşünmesine yardımcı olabilecektir.

83 Abdullah Ekim ve Celalettin Sami Erengül, B. No: 2014/12490, 26/12/2017, § 25.

84 (Mehmet Gürsoy, B. No: 2020/23242, 4/7/2022, § ...)

85 (Rıdvan Yılmaz, B. No: 2017/32673, 20/7/2023, § ...)

86 (Mesut Naci Topkara ve Mutlu Topkara, B. No: 2017/28890, 7/10/2021, § ...)

87 (Tasfiye Halinde Nuri Aykon Gazetecilik Ltd. Şti. [GK], § ...)

KAYNAKÇA

- ATALI, Murat, ERMENEK, İbrahim ve ERDOĞAN, Ersin (2020). *Medenî Usûl Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Yetkin Yay.
- DOĞAN, Zelal Pelin (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yay.
- DOĞRU, Osman (2013). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, İstanbul: Legal Yay.
- DURŞUN, Halil İbrahim (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yay.
- EGELİĞİ, Ömer Emrullah (2021). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yay.
- GÖRGÜN, L. Şanal, BÖRÜ, Levent ve KODAKOĞLU, Mehmet (2024). *Medenî Usûl Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Yetkin Yay.
- GÜMÜŞ BOYACI, Özgem Tuğçe (2024). “Yapısal ve Sistemik Sorunun Çözümünde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu”, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 42., S. 1., ss. 1-38.
- KURU, Baki (2016). *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usûl Hukuku*, İstanbul: Legal Yay.
- MECEK, Hüseyin (2023). *İnsan Hakları Hukukunda İşkence Soruşturması*, İstanbul: On İki Levha Yay.
- PEKCANITEZ, Hakan (2017). *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yay.
- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar (2021). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- T. C. ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANLIĞI (2024). “Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 - 30/6/2024)”, https://www.anayasa.gov.tr/media/9362/bb_2024_2.pdf (Erişim Tarihi: 1/11/2024)

TURHAN, Hikmet Berk (2022). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kamu Tüzel Kişilerinin Başvuru Ehliyeti*, Ankara: Seçkin Yay.

YAMLI, Mehmet Sadık ve GEDİK, Ömer (Ed.) (2023). *Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hak ve Yükümlülükler Yönüyle) Karar Özetleri*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

YILDIRIM, Zeki (2013). "6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17., S. 2., ss. 1725-1756.

YILMAZ, Ejder (1996). *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yay.

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012.

AYM, E.2021/74, K.2021/51, 14/7/2021.

A.S., B. No: 2018/36105, 26/5/2021.

Abc Çağdaş Dershanecilik Eğitim Turizm ve Ticaret Limited Şirketi, B. No: 2014/4806, 16/6/2016.

Abdulaziz Boğa ve diğerleri, B. No: 2021/24647, 5/6/2024.

Adem Cansever, B. No: 2014/15422, 5/12/2017.

Adnan Serdaroğlu ve diğerleri, B. No: 2020/31057, 14/12/2023.

Ahmet Özışık, B. No: 2013/2714, 6/10/2015.

Akif Eğitim Yayın İnş. Taah. Tic. Ltd. Şti., B. No: 2016/6771, 8/7/2020.

Ali Demir ve Ali Erden, B. No: 2014/7847, 22/2/2018.

Alpay Alver ve Aylin Özdemir, B. No: 2019/38334, 3/3/2022.

- Altay Aksoy*, B. No: 2018/36557, 28/1/2021.
- Ammar Aakoula*, B. No: 2017/5918, 8/3/2018.
- Arzu Kafesci ve diğçerleri*, B. No: 2013/9322, 8/9/2014.
- Aslan Özşahin ve Ecem Özşahin*, B. No: 2020/788, 29/3/2023.
- Atiyah Abed Khaleefah Khaleefah*, B. No: 2019/11426, 23/2/2022.
- Ayaz Çelik*, B. No: 2021/1862, 22/2/2022.
- Ayhan Macit*, B. No: 2019/17704, 20/3/2024.
- Ayhan Pehlivanoğlu*, B. No: 2014/2152, 16/6/2016.
- Bekir Yıldırım ve diğçerleri*, B. No: 2019/13050, 30/3/2022.
- Bilim Medikal Sağlık Hizmetleri İthalat İhracat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2018/18455, 8/6/2021.
- Candaş Kat*, B. No: 2015/18467, 19/11/2019.
- Canım İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ő.*, B. No: 2019/27145, 7/3/2024.
- Cemile Karadağ ve Nuray Karadağ*, B. No: 2014/11747, 3/4/2019.
- D.D. ve E.M.*, B. No: 2017/6591, 8/6/2021.
- D.M.*, B. No: 2015/4176, 30/9/2015.
- Dinçoğlu Makina Sanayi Ticaret ve Ltd. Şti.*, B. No: 2014/5782, 17/5/2016.
- Egeplast Ege Plastik Ticaret ve Sanayi A.Ő.*, B. No: 2016/10725, 18/4/2019.
- Ejder Yıldırım*, B. No: 2020/35744, 6/10/2021.
- Ejder Yıldırım (2)*, B. No: 2020/36553, 6/10/2021.
- Elberan Vural ve diğçerleri [GK]*, B. No: 2018/30235, 17/1/2023.
- Emine Sözen ve Şeyhmus Sözen*, B. No: 2016/13577, 9/6/2020.

- Engin Gök ve diğçerleri*, B. No: 2013/3955, 14/4/2016.
- Farah Abdulhameed Mohammed Alı Al-Mudhafar*, B. No: 2015/13854, 18/5/2016.
- Fatma Ülker Akkaya*, B. No: 2014/18979, 22/2/2018.
- Fehmi Arslan*, B. No: 2014/621, 5/4/2018.
- Ferhat Encu (3) [GK]*, B. No: 2017/38747, 29/11/2023.
- G.D.*, B. No: 2014/1811, 5/10/2017.
- G.I.H.A.*, B. No: 2021/31871, 11/6/2024.
- Genomed Sağlık Hizmetleri A.Ş.*, B. No: 2013/1210, 26/6/2014.
- Gümüşdere İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş.*, B. No: 2013/5016, 12/6/2018.
- H.P.*, B. No: 2018/37926, 16/3/2022.
- Hacı Akgül ve Ramziye Akgül*, B. No: 2014/8878, 21/3/2018.
- Halib Özel Eğitim Yurt İşletmeciliğı Dış Ticaret Pazarlama Sanayi A.Ş.*, B. No: 2016/7284, 8/7/2020.
- Hasan Caner*, B. No: 2016/1773, 17/7/2019.
- Hikmet Balabanoğlu*, B. No: 2012/1334, 17/9/2013.
- Hüseyin Altuncı*, B. No: 2016/22582, 28/5/2019.
- Hüsnü Esen*, B. No: 2021/2260, 23/2/2022.
- İbrahim Aytekin*, B. No: 2015/9444, 21/2/2018.
- İrfan Akkaya*, B. No: 2012/69, 12/2/2013.
- Kaan Antonı Gerede*, B. No: 2020/22945, 22/2/2022.
- Kalehan Murat Enerji Üretim A.Ş.*, B. No: 2019/38736, 9/6/2021.
- Kemal Karaca*, B. No: 2019/20691, 2/3/2022.
- Kemal Ördek*, B. No: 2016/11513, 23/6/2020.

- Kemal Yüzbaşı*, B. No: 2018/27081, 26/5/2021.
- Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz*, B. No: 2014/15571, 5/4/2018.
- Kerim Satı*, B. No: 2015/14524, 8/1/2020.
- Keser Altıntaş [GK]*, B. No: 2023/18536, 25/7/2023.
- Khadijeh Mohammadıpraghaj*, B. No: 2017/21577, 14/9/2017.
- Leılı Farajı*, B. No: 2022/21288, 5/6/2024.
- Liora Razon*, B. No: 2013/7172, 30/3/2016.
- M.C.*, B. No: 2020/1032, 16/3/2022.
- M.e.s. ve K. Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2017/30810, 3/6/2020.
- M.L. ve diğerleri*, B. No: 2019/20735, 28/12/2021.
- Marlene Mıssonı Padome*, B. No: 2019/40424, 16/3/2022.
- Mehmet Ali Balyen*, B. No: 2019/14852, 30/3/2022.
- Mehmet Avcı*, B. No: 2013/805, 21/1/2015.
- Mehmet Aydoğan ve Nufer Aydoğan*, B. No: 2013/3775, 14/4/2016.
- Mehmet Girasun ve Ömer Elçi [GK]*, B. No: 2015/15266, 17/6/2021.
- Mehmet Gürsoy*, B. No: 2020/23242, 4/7/2022.
- Mehmet Şerif Bayındır*, B. No: 2014/16664, 4/10/2017.
- Mehmet Tekin*, B. No: 2019/17210, 12/4/2023.
- Melisa Timacin*, B. No: 2021/2735, 22/2/2022.
- Melle Malgir*, B. No: 2014/11355, 15/2/2017.
- Mesut Naci Topkara ve Mutlu Topkara*, B. No: 2017/28890, 7/10/2021.
- Mesut Yıldızak*, B. No: 2019/17227, 15/3/2023.
- Metin Bilgili*, B. No: 2021/20089, 8/2/2024.

Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

Nevzat Demir, B. No: 2021/5867, 14/12/2023.

Nokta Dergi ve Gazetecilik Tic. Ltd. Şti., B. No: 2015/16564, 24/10/2019.

O.K., B. No: 2017/5841, 11/5/2017.

Oktay Can, B. No: 2013/6379, 14/10/2015.

Orhan Okşak, B. No: 2020/32457, 14/12/2023.

Otabek Karimov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020.

Ö.Ç., B. No: 2014/1091, 23/5/2018.

Ramazan Ay ve diğerleri, B. No: 2013/7784, 10/3/2015.

Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020.

Recep Öztaş, B. No: 2021/10316, 24/5/2023.

Rıdvan Yılmaz, B. No: 2017/32673, 20/7/2023.

Richmass Madencilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Organize Sanayi Şubesi, B. No: 2018/16637, 13/12/2023.

Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019.

S.E., B. No: 2017/27839, 7/3/2018.

Samanyolu Yayıncılık Hizmetleri A.Ş., B. No: 2015/18554, 25/9/2019.

Serkan Madsar, B. No: 2012/751, 16/10/2014.

Suat Özçelik, B. No: 2021/44670, 2/5/2023.

Süleyman Demir, B. No: 2014/7307, 26/10/2016.

Süleyman Kurt [GK], B. No: 2016/14581, 18/5/2022.

Ş.G., B. No: 2017/5820, 19/4/2017.

Şamil Camekan, B. No: 2014/928, 13/7/2016.

Şenol Eskin ve diğçerleri, B. No: 2021/26114, 5/6/2024.

Şükürü Can, B. No: 2016/76356, 9/5/2019.

T.G., B. No: 2017/21163, 9/1/2019.

Tasfiye Halinde Nuri Aykon Gazetecilik Ltd. Şti. [GK], B. No: 2015/956, 25/10/2018.

Tolga Günaydın, B. No: 2021/3477, 17/7/2024.

Ufuk Nil Eğitim ve Yurt İşl. İnş. Taah. Gıda Tur. Paz. Tic. San. A.Ş., B. No: 2016/6772, 8/7/2020.

Uthman Deya Ud Deen Eberle, B. No: 2015/16437, 11/10/2018.

Veli Saçılık, B. No: 2014/16192, 3/7/2018.

Veysi Ado [GK] B. No: 2022/100837, 27/4/2023.

Veysi Ekin, B. No: 2020/26415, 24/1/2024.

Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020.

Zeki Hakan Nebioğlu, B. No: 2015/2418, 8/5/2019.

